HebrewBooks.org ©Moznaim Publishers. No commercial use allowed.

א) א אכל פוטיתא לוקה ארבע נמלה לוקה חמש ב צירעה לוקה שש ואם איתא פוטיתא נמי לילקי משום השרץ השורץ על הארץ אלא אמר רבינא עופות איכא בינייהו למאן דאמר פרי מפרי וגידולי קרקע ג הני נמי גידולי קרקע נינהו למאן דאמר ולד ולדות הארץ הני עופות ב) מן הרקק נבראו מאן דמרבי עופות מאי טעמיה ומאן דממעיט עופות מאי טעמיה מאן דמרבי עופות קסבר כללא בתרא דוקא פרט וכלל נעשה כלל מוסף על הפרט ואיתרבו להו כל מילי ואהני כללא קמא למעוטי כל דלא דמי ליה משני צדדין ומאן דממעט עופות קסבר כללא קמא דווקא כלל ופרט ואין בכלל אלא מה שבפרט הני אין מידי אחרינא לא ואהני כללא בתרא לרבויי כל דדמי ליה משלשה צדדין: א"ר יהודה משמיה דרב שמואל בר שילת משמיה דרב מערבין בפעפועין ובחלגלוגות ובגודגדניות אבל לא בחזיז ולא ד בכפניות ובגודגדניות מי מערבין והתניא גודגדניות מרובי בנים יאכלו חשוכי בנים לא יאכלו ה ואם הוקשו לזרע אף מרובי בנים לא יאכלו תרגמא אשלא הוקשו לזרע ומרובי בנים ואיבעית אימא לעולם לחשוכי בנים דהא חזו למרובי בנים מי לא תנן ג) מערבין לנזיר ביין ולישראל בתרומה אלמא אע"ג דלא חזי להאי חזי להאי הכא נמי אע"ג דלא חזי להאי חזי להאי ואיבעית אימא כי קאמר רב בהנדקוקי מדאי ובחזיז לא והאמר רב יהודה א"ר כשות וחזיז מערבין בהן ומברכין עליהן בורא פרי האדמה לא קשיא הא מקמי ד) דאתא רב לבבל הא לבתר דאתא רב לבבל ובבל הויא ה) רובא דעלמא ו) והתניא ו הפול והשעורה ז והתילתן שזרען לירק בטלה דעתו אצל כל אדם לפיכך זרען חייב וירקן פטור ח השחליים והגרגיר שזרען לירק מתעשרין ירק וזרע זרען לזרע מתעשרין זרע וירק כי קאמר רב

בדגנונייתא

פוטיתא. שרץ המים קטן שאין בו כזית ואפ"ה כיון דבריה היא אכילה היא ולוקה ד' מלקיות. בשרץ המים כתיב (א) בתורת כהנים ז) אל תשקצו את נפשותיכם בכל השרץ השורץ ולא תטמאו בהם הרי כאן שנים וכלל בהן בין שרץ הארץ בין שרץ המים ומשום מבשרם לא תאכלו ח) ומשום וכל אשר אין לו סנפיר וקשקשת לא תאכלו ט): **נמלה.** שהוא שרץ הארץ לוקה ה' תרתי הא דאמרן וכל הולך על גחון לכל השרץ השורץ על הארץ לא תאכלום הרי ג' וכל השרץ השורץ על הארץ שקץ הוא לא יאכל הרי ד' ולא תטמאו את נפשותיכם בכל השרץ הרומש על הארץ הרי ה' כולן בפרשת ויהי ביום השמיני י): **צרעה לוקה שש.** שהיא שרץ העוף ולקי בכל הני חמשה מוסף עליו וכל שרץ העוף שקץ כ) הוא לא יאכלו ל) במשנה תורה מ). והאי דכתיב בקדושים תהיו ולא תשקצו את נפשותיכ' בבהמה ובעוף ובכל אשר תרמוש נ) לא חשיב ליה דבבהמה וחיה ועוף גדולים משתעי ולא בשרצים דלא כתיב בהו שרץ. לשון שרץ דבר שהוא נד בארץ ואינו נראה אלא ע"י שירוצו וריחושו מפני קוטנו: **ואם איתא.** דדגים גידולי קרקע נינהו פוטיתא נמי לילקי משום שרץ הארץ גרם ולא גרם לילקי ה' דשבע בעי למילקי חמש דשרץ הארץ ושתים דשרץ המים: **מאי טעמא דמאן דמרבי עופות קסבר.** כל היכא דאיכא כלל ופרט וכלל כללא בתרא עיקר ובתריה אזלינן: **והוה ליה פרט וכלל ונעשה כלל מוסיף על הפרט ומרבי כל מילי וכללא קמא.** דאתי למעוטי ולמימר דנדרשיה בכלל ופרט ואין בכלל אלא מה שבפרט ולא נרבי מידי לא אזלינן בתריה ומיהו אהני פורתא למימר דכי מרבי כללא בתרא לא כל מילי מרבי אלא כעין הפרט מאי דדמי ליה מב' צדדין דהוי פרי מפרי וגידולי קרקע ומיתרבי נמי עופות בהאי דינא ולמעוטי דגים דלא דמו ליה אלא בחד צד בפרי מפרי: **ומאן דממעט עופות קסבר.** כל היכא דאיכא כלל ופרט כללא קמא דווקא ואין בכלל אלא מה שבפרט וממעטי כל מילי ואפי' מאי דדמי ליה בפרטא והדר כתב כללא בתרא לאפוקי ממיעוטא דכללא קמא במקצת ולאתויי מיהא מידי דדמי לפרטא בכל ג' צדדין דהוי פרי מפרי וגידולי קרקע וולד וולדות הארץ: **פעפועין.** ירקות שקורין קקול"י בל' ארמי יוטלי"ש בלע"ז: **חלגלוגות.** פולפי"ר בלע"ז: **גודגדניות.** אליינדר"א בלע"ז: **חזיז.** שחת של תבואה כשהוא ירק וגוזזין ואוכלין אותו: **כפניות.** תמרים רעות שלא בישלו כל צרכן: **גודגדניות.** ממעיטין את הזרע: **ואם הוקשו.** הקלחין כעץ שכבר צמח בהן זרעו קשין הקלחין לכל אדם: **תרגמא.** להא דאמר רב מערבין אשלא הוקשו וזה המערב בהן יש לו בנים דהשתא חזו ליה: **הנדקוקי מדאי.** גודגדניות שבמדי יפות הן: **כשות.** הומלו"ן: בבבל אוכלין חזיז וכי אתא רב לבבל וחזא דאכלי להו אמר מערבין ומעיקרא אמר דאין מערבין: **לירק.** לאכול בירקן: **זרען חייב.** במעשר ואע"פ שלא זרען מתחילה לכך: **וירקן פטור.** דלאו מידי הוא: **שחליים.** קרישו"ן: **הגרגיר.** אורוג"א נאכל בין זרע ובין ירק: **כי קאמר רב.** דמערבין בהן:

בדגנונייתא

צירעה לוקה שש. פי' בקונט' דהא דכתיב בקדושים לא תשקצו וגו' ובכל אשר תרמש האדמה בגדולים משתעי דלא כתיב שרץ וקשה דבפרק ד' מיתות (סנהדרין דף נט:) דרשינן ובכל חיה הרומשת זה נחש משמע דרמישה נמי הוי דבר הרוחש כמו נחש ההולך על גחונו ומפרש ה"ר יעקב דאורלינ"ש דבמעילה פרק קדשי מזבח (דף טז:) מוקי האי קרא דוקא בשמונה שרצים כדכתיב אשר הבדלתי לכם לטמא במובדלין דבר הכתוב: **אהני כללא קמא למעוטי כל דלא דמי ליה משני צדדים.** וא"ת דבנזיר בפ' ג' מינין (דף לה:) אמר מאי איכא בין תרי פרטי וכללא לתרי כללי ופרטא תרי כללי ופרטא אי איכא דדמי ליה אפי' בחד צד מרבינן תרי פרטי וכללא עד דדמי ליה משני צדדין משמע דבחד צד סגי וי"ל דשני צדדין דהכא הוי כחד צד דהתם דשני צדדין פרי מפרי וגידולי קרקע שוין הן ובפ"ק דקדושין (דף כד:) גבי שן ועין דריש מה הפרט מפורש מומין שבגלוי ואינו חוזר הא נמי צדדין שוין והא דפריך התם למימר מה הפרט מפורש מומין שבגלוי ובטל ממלאכה ואינו חוזר היינו למאן דאמר כללא קמא דווקא דע"כ צד דבטל ממלאכתו גרוע מהנך מדקמשני לחפשי ישלחנו ריבויא הוא ואם שוה הוא אמאי מרבינן ליה טפי משאר צדדין וכי האי סוגיא איתא בחולין (דף סו.) בסוף אלו טריפות גבי ארבה ובריש אלו מומין (בכורות דף לז.) גבי פסח או עור ואתו כולהו כמאן דאמר כללא קמא דווקא כדפירש' ועוד אומר ר"י דאתא שפיר אפי' למ"ד כללא בתרא דווקא ולדידיה נמי צריך שידמה בכל צדדין החשובין אע"פ שהא' חשוב מחבירו רק שלא יהיה צד גרוע יותר מדאי אבל למאן דאמר כללא קמא דוקא מצריך שיהא דומה אף בצד גרוע הרבה והדבר מסור לחכמים להכיר איזהו צד גרוע שחולקין בו: **ובבל** הויא רובא דעלמא והתניא כו'. תימה אמאי לא משני כדמשני בפ' חבית (שבת ד' קמד:) מי דמי ערביא אתרא הכא בטלה דעתו אצל כל אדם וי"ל דהתם ודאי שייך לחלק דכולי עלמא נמי אם היו להם גמלים הרבה כמו בערביא היו מקיימין קוצים בשדותיהן ולכך יש חשיבות באתרא אבל בית מנשיא אע"פ שכל העולם נמי אם היו להם רמונים היו סוחטין כיון דלא הוי אלא חד גברא בטלה דעתו אבל הכא שבכל העולם יש חזיז ולא אכלי אין לחלק בין אתרא לגברא ולהכי נמי לקמן (דף כט:) דפריך ופרסאי הוו רובא דעלמא ולא מייתי מהך ברייתא דליבטלו פרסאי לגבי רובא דעלמא דאין לי לבטלם כיון דרוב בשר יש להם ושאר העולם נמי אם הוי להם רוב בשר היו אוכלים בלא לחם דומיא דערביא ומייתי שפיר מבגדי עניים דלא בעי שיעור עשירים כיון שפחות חשוב בעיניהן ועוד דמדמי השיעורים להדדי ולא שייך נמי לאתויי לקמן ההיא דחבית: [וע"ע תוס' שבת לב: ד"ה ואת"ל] **לפיכך** זרען חייב וירקן פטור. אין להקשות מאי לפיכך הא קתני דבטלה דעתו דאיכא למימר בטלה דעתו לענין דמתעשר אחר הבאת שליש כדין זרע או לענין תורם מן הרעה על היפה: **לזרע** מתעשרין זרע וירק. תימה אמאי לא עירב ותני להו זרען לזרע או לירק מתעשרין זרע וירק ואומר ר"י דהיכא דזרען לירק הוי ירק עיקר ומתעשר הכל אחר לקיטה כירק בין ירק בין זרע ואם זרע לזרע מתעשר הכל לשעבר אחר זמן הראוי למעשר זרע ולא בתר לקיטה ולהכי תנא ברישא ירק וזרע ובסיפא זרע וירק דברישא ירק עיקר ובסיפא זרע עיקר ונפקא מינה נמי לעניין מן הרעה על היפה דכשירק עיקר הוי ירק יפה וכשזורע עיקר הוי זרע יפה והוי מן הזרע על הירק מן היפה על הרעה וכן משמע בירושלמי בפרק [רביעי] דמעשרות:

ראשונים

מסורת הש"ס

א) מכות טז: פסחים כד., ב) [חולין כז: ע"ש], ג) [לעיל כו:], ד) [עי' תוס' גיטין ו. ותוס' ב"ק פ. ד"ה מכי אתא], ה) [שבת לב. וש"נ], ו) [תוספתא פ"ב דשביעית ה"ז], ז) [ויקרא יא], ח) [שם], ט) [דברים יד], י) [ויקרא יא], כ) [צ"ל טמא], ל) [דברים יד], מ) הרי שם. רש"ל, נ) [ויקרא כ],

◆

הגהות הב"ח

(א) רש"י ד"ה פוטיתא וכו' ד' מלקיות בשרץ המים כתיב מבשרם לא תאכלו בת"כ בויהי ביום השמיני ולאו שני במשנה תורה וכל אשר אין לו סנפיר וקשקשת לא תאכלו וכתיב בת"כ אל תשקצו את נפשותיכם וכו' בין שרץ המים הס"ד:

◆

לעזי רש"י

יוטילי"ש. מין סלק.
פולפיי"ר. רגלה, חלגלוגה (עשב בר).
אליינדר"א. כוסבר.
הומלו"ן. כשות.
קרישו"ן. שחלים.
אורוג"א. גרגיר (צמח).

◆

רבינו חננאל

אכל פוטיתא דהוא דג טמא לוקה משום תאל"ס, נילקי נמי משום שרץ השרץ על הארץ. ומשני רבינא לא תימא דגים איכא בינייהו, דדגים ודאי אליבא דאביי לאו גידולי קרקע נינהו, אלא אימא עופות איכא בינייהו, האי תנא דמרבי להו דגידולי קרקע נינהו, ואידך תנא ממעט להו דלא וולד וולדות נינהו [אלא] מרקק מים איברו. ואמרינן מכדי הני תרי תנאי כללי ופרטי דרשינ', מ"ט האי ממעט לעוף והאי מרבה ליה. ואמרינן האי תנא דמרבי ליה לעוף קסבר כללא בתרא דוקא, דהדר וכתב ובכל אשר תשאלך נפשך דהוה ליה פרט וכלל דנעשה כלל מוסיף על הפרט ואיתרבי להו כל מילי א), אהני כללא קמא למעוטי כל דדמי ליה משני צדדין, והן פרי מפרי וגידולי קרקע, ולא דמי להו משני צדדין, כגון מים ומלח כמיהין ופטריות שאינן פרי מפרי. וכגון דגין שהן פרי מפרי ואינן גידולי קרקע, ומרבי אפילו עופות שהן פרי מפרי וגידולי קרקע. ואידך תנא סבר כללא קמא דוקא דהוה ליה כלל ופרט, ותורת כל כלל ופרט אין בכלל אלא מה שפרט הני דפריש קרא אין מידי אחרינא לא. אהני כללא בתרא לרבויי כל דדמי ליה בשלשה צדדין, והן פרי מפרי וגידולי קרקע. ותולדת ברייתו מן הארץ. למעוטי מים ומלח וכמיהין ופטריות כדאמרן. ולעופות נמי אע"ג דאינון פרי מפרי וגידולי קרקע, מרקק מים נבראו. ואינן דומין לבקר וצאן שהן פרי מפרי וגידולי קרקע, ותולדת ברייתם מן הארץ. וכעינין שמועה זו היא במס' נזיר, וסוגיא חדא היא לתרוייהו כאשר פירשנו. וכן בענין (מבית) [מנורת בית] המקדש ר' דריש לה בכללי ופרטי, ומרבי כל מיני מתכות וממעט של עץ. ור' יוסי ב"ר יהודה דריש ליה ברבויי ומיעוטי ואינו ממעט אלא של חרש בלבד. וכל אחד דורש הלשון שקבל מרבותיו. ירושלמי בכאן בעירובין ובפרק מעשר שני ניתן לאכילה בסופו, מתני' ר' עקיבא ולא ר' ישמעאל, דר' ישמעאל דרש ונתתה הכסף בכל אשר תאוה נפשך כלל, בבקר ובצאן וביין ובשכר פרט, ובכל אשר תשאלך נפשך חזר וכלל, כלל ופרט וכלל אי אתה דן אלא כעין הפרט, מה הפרט מפורש וולד וולדות הארץ, אף כל וולד וולדות הארץ. ר' עקיבא דריש מה הפרט מפורש פרי וולד פרי ומכשיר פרי, אף כל פרי וולד פרי ומכשיר פרי. מה נפיק מביניהון עופות דגים וחגבים כמיהין ופטריות, לר' ישמעאל אין נקחין בכסף מעשר, לר' עקיבא נקחין. וקשיא לן מאי שנא הני כללי דדרשי להו הכי משאר

עין משפט נר מצוה

יג א מיי' פ"ב מהלכות מאכלות אסורות הל' כג [וברב אלפס סוף פרק ג דחולין ד' רפב. וברא"ש שם סימן סט]:
יד ב מיי' שם הל' כג:
טו ג מיי' פ"ז מהל' מעשר שני הל' יב:
טז ד ה טוש"ע א"ח סי' שפו ס"ה:
יז ו מיי' פ"ב מהלכות תרומות הלכה ז:
יח ז מיי' שם הלכה ח:
יט ח מיי' שם הלכה ה:

◆

מוסף רש"י

אכל פוטיתא לוקה ארבע. חד לאו בשרץ המים בתורת כהנים דהוא ספר ויקרא, וחד במשנה תורה, ושני לאוין כתובים בתורת כהנים בשקצים סתם, אל תשקצו את נפשותיכם בכל השרץ השורץ ולא תטמאו בהם והכא לא כתיב על הארץ ומשמע בין שרץ המים ובין שרץ הארץ, הרי ארבע (פסחים כד. וכעי"ז מכות טז:). **נמלה לוקה חמש.** בלע נמלה חיה הואיל ובריה שלימה היא אכילתה בכל שהוא ולוקה חמש, שני לאוין הכתובין בשרץ סתם כמו שפירשתי, ושלשה לאוין הכתובין בשרץ הארץ בתורת כהנים (מכות שם). **צירעה לוקה שש.** צירעה שרץ העוף היא וגם שורצת על הארץ ויש בה אלו חמש לאוין ומוסיף עליה לאו דשרץ העוף במשנה תורה וכל שרץ העוף טמא הוא לכם לא יאכלו, שרץ לשון רחוש ונענוע ואינו נראה, ואין בהמה וחיה הגבוהין מן הארץ בכלל שרץ, הלכך לא תשקצו את נפשותיכם בבהמה ובעוף וגו' דכתיב בקדושים תהיו, אינו מן המנין דלאו בשרצים כתיב (פסחים כד:). **מן הרקק.** גרביל"א שיש בה מים ויבשה (חולין כז:). **מערבין לנזיר.** עירובי תחומין, ביין. ואע"ג דלא חזי לדידיה חזי לאחריני וכיון דמזונא הוא גבי אחריני שרו ליה רבנן (לעיל כו:) או: אע"ג דסעודה שאינה ראויה לו היא, הואיל ואי מתשיל אנזירותיה שריא ליה מערבין (פסחים כג.). **ולישראל בתרומה.** דהא חזיא לכהן (לעיל כו:) או: דאי בעי מיתשיל עליה, דתרומת טעות אינה תרומה והדרא לטיבלה והדר מפריש עלה מינה וזה (פסחים כג.).

◆

רב נסים גאון

אמר רב יהודה בריה דרב שמואל בר שילת משמיה דרב מערבין בפעפועין ובלגלוגות ובגודגדניות. פירושו בגמ' דבני מערבא והכי גרסי, בעון קומוי אילין אינון, אמר לון קקולי וחנדקוקי ופרפחיני.

◆

רבינו חננאל (המשך)

כללי. ופרקינן משום דהני כללי דכתיב דרך אחת, היא כללא קמא היא כללא בתרא. דהא תאוה נפשך ותשאלך נפשך חדא מילתא לפיכך חלקו, האי אמר כללא קמא דוקא והאי אמר כללא בתרא דווקא. פי' פעפועין. שמענו כי הן ירקות שיש בהן מליחות והן קאקולי. ירושלמי בפרק האחרון בפאה, פעפועין וגודגדניות וחלגלגות מערבין בהן, היידן אינון, אמר רב קקולי והנדקוקי ופרפחינין. [ומקשינן וגדגדניות] שממעטין הזרע אין רוב בני אדם אוכלין אותן, ומאחר שאינן מאכל לכל אדם היאך מערבין בהן. ופרקינן כשם שמערבין ביין לנזיר ולישראל בתרומה שאסורין בהן, כיון דחזו למי שאינו נזיר, והתרומה לכהן, מערבין בהן אפילו לנזיר ולישראל. הכא נמי כיון דחזו למרובי בנים מערבין בהן אפילו לחסוכי בנים. איבעית אימא כי אמר רב בהינרוקי מדאיי. פי' בעודן פגין. מסקנא חזין דדברא לא מערבינן בהן, דגינונייתא מערבין בהן. ואקשינן אהא דתנן (השאולין) [השחלים] והגרגיל שזרען לירק מתעשרין זרע וירק,

---

א) נראה דצ"ל כל מילי דדמי ליה מב' צדדין וכן פרי מפרי וגדולי קרקע ואתי כללא קמא למיעוטי מאי דלא דמי להו וכו'.